

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 18

1 Յունշար 1895

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

ՊապըՆՍԻ ճառատէսի Թիւ 20

1895

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. Բարոյական պատմութիւն Յ. Վ. Մխիթեան
2. Մատենախօսական. — Յովհ-Աբաբե. Յ. Ալան.
3. Անձանօրին ինդիրն — Ս. Վ. Նազարեթեան.
4. ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻԹԱՅԻ — ՅՈՎՀ. Վ. Աբէլեան.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Հիմնգերոդ Տարի

ԹԻԻ 18

1 Յունուար 1895

Բարոյական Պատմութիւն

ՄԱՓՍ ԿԱՅՍՐՆ

ԴՐ ԿԵՐԱՅ ՄԱՐԹԻՆՍՈՒԱՆՏԻ (1)

«Երթ, և որպէս հաւատացերդ՝ եղեցի քեզ» (Մտթ. Ը. 13)՝

Ա.

Նաւասարդի տղածառ առաւօտ մ'է. որսորդութեան ժամն
հասած ու որսորդը կաղմ եւ պատրաստք. յակամայ կամս այս
չքնաղ տեսարանն յիշել կուտայ մեզ հին վիպասանաց մերոց հե-
տեւեալ սշխոյժ երգն.

Ո՛ր տայր ինձ գծուիս ծխանի
Եւ զառաւօտն նաւասարդի,
Զվագելն եղանց
Եւ զվագելն եղջերուաց.
Մէք փող հարուար,
Եւ քմբկի հարկանեար»:

Սակայն հրաշատեօիլ հանդէսն այն յեւս կոյս արեւու չէ՛,

(1) Մտթ. համադասութիւնն Տ'ի առաւել Մտթի միջանոցն Ա. որ
Գերմանիոյ Կայսր Էդար է 1495 — 1519էն: Իսկ Մտթի նկատմամբ

այլ յանտառախիտ լեռնակողմանս աշխարհին զերմանացուց, Ո՛հ
Բնչ ձայն է որ կը լսուի, մտիկ ընենք:

Բ.

«Ելնենք, վեր ելնենք դեռ եւս. վազենք, թռչնք, Հոն 'ի
«բարձրաբերձ բարձունս օդն անչափ վճիռ եւ յտակ է, արեւ-
«գակն անքան շողշողնի պայծառափայլ. խարբուղ վայրի ան-
«ասունն է միայն որ հոն ընդօտս ընդօտս կը վաղվըզէ, մի միայն
«արծիւն է որ իւր անմատոյց բոյնն հոն զրած հաստատած է.
«մարդկանց խաժամուժ ժխորն 'ի ստորեւ՝ մեր ոտից ներքեւ՝
«լսելի կ'ըլլայ, եւ որոտման անդնադոջ թնդիւնք պայթմունք
«վարը 'ի խորս անդ անդնդոց շառաչմամբ կը շաչեն կը ճայթին:
«Այս մեծաբերձ բարձրութեանց վրայ է՝ որ մարդս իւր վեհա-
«փառութեան դադափարն յայտնապէս կ'ըմբռնէ, տիրապետու-
«թեան սոյնպիսի հանդիսահրաշ գահի մը վրայ վերամբարձեալ:
«Յառաջ յառաջ, առաջար սպառաժուտ արահետներուն եզերքէն:
«Ահաւասիկ այժմեան բջիւնն եւ բնչունն: Հապա, վազէ վարդէ՝
«անկէ աւելի սրընթաց. որսորդն ետեւէդ պիտի վազէ, եւ քեզի
«հետ դէպ 'ի յերկինս պիտի խոյսնայ ուսնայ»:

«Սեւաթոր անդունդք կրնան բացուիլ առջեւդ, ուր գտնա-
«վէժ դարահոս գլորտըկելով՝ ինկնաս միաս իւր 'ի մթին գերեզ-
«մանի: Դէպ 'ի վեր, աւելի վեր, թեթեւագնաց դնացիւք: Ետ-
«եւէս եկող մը կա՞յ արդեօք: Կայսերակերպ տարադուլցատքեցի:
«Մաղլցէ՛, քեզ տեսնեմ լեռնայ՛ժ՝ սա ցցուած քարաժայռից դա-
«բաւանդներէն վեր: Ես ինձի ճամբայ պիտի բանամ կորակտոյց
«երկաթէ սկիւններովս այս լեռանց օդակառոյց դադաթներուն
«վրայէն՝ խորայատակ անդնդոց եզերքէն: Սներկբայ աներկիւղ
«վազենք, վեր ելնենք: Ստենն է. դուլ եւ դադար չկա՛յ: Մա-
«ցառներուն կը վաթթուիմ կը սլլուիմ. եթէ այս թփուտ տուն-

յորջորջութեամբ՝ լեռնայն 'ի թերեւ, իննսէքէտի տաղէն երկու միոն հե-
ռու՝ այսինքն հաւտով քրեթի խաւ մը. անկեղ Դանոթի գեղաւոյնն՝ ինն
հոլաւած գեղին Եղեբէն 500 մետր բարձրութեամբ շէշշեղալ վեր կը
բարձրանայ. այն այս լեռան վրայ է որ 450 մետր բարձր կանգնուած
է մարմարեայ խաւ մը, 'ի յաւերժական յիշարակ զարմանահրաշ պարման
դիպացն՝ զոր հոս պիտի նկարագրենք:

«կը մատնտու թողու զիս ու քարէն զատուի փրթի, անշուշտ
«հաստամետ ապառաժը պիտի բռնէ զիս եւ արգելու որ վար
«չինկնամ»

Գ.

Կայսրն հազիւ թէ այս խօսքերը զրուցած էր, եւ ահա
քարը տեղի տուաւ, տահեցաւ զլորեցաւ երկու գրկաչափ վար,
եւ տեսակ մը տագնապաւոր տառապանք տիրեց արքայաշուք
Մաքսի սիրտը։ Դուրս ցցեալ քարաժայռ մը փոքրիկ դարաւանդ
մը կը ձեւացընէր. յաջողաբախտ բախտ համարեցաւ զայն իրեն
համար. . . Աստուած իրեն օգնականն ըլլայ. Իւր ծնկուղները
դեղեւցան կընցան, բայց ինքը տակաւին պինդ եւ ամուր կը
կենայ ու ոտքի վրայ կը կանգնի կ'ենէ երեւազին։ Չորս զին
կը նայի. չկայ ցատկելու տեղ մը, ուր յանդուգն ոտամամբ կա-
րենայ խոյսնալ իւր նպատակին հասնելու համար։ Իրմէ վար
զառթթափ առ 'ի շեղ կ'իջնայ Մարթինսոնանտ, որ բոլոր այն
կողմանց ամէնէն ապալեալ առէնի շեղ եւ միապաղաղ քարա-
ժայռն է։

Իւր նայուածքովն 'ի վերուստ 'ի խոնարհ կը դիտէ իր ո-
տից ներքեւ մառախլապատ անդնդախոր վիհ մը, իսկ իւր զըլ-
խուն վրայ՝ մէզն ու մառախուղ ծովացեալ կը ծածանի, կը հայի
իր ետին, կը կրկնէ կը ոլրպտէ իւր շուրջը. չտեսներ ամենա-
փոքր պատշգամբալ քարաքիւ մը իսկ՝ յոսնակոխ իրեն, ուր
կարճնայ ոտմուկ խոյսնալ, ոչ մէկ թփատեսակ մացառք՝ որ
իւր բազկաձիգ ոտներն երկընցընէ մազլցտողին։ Ապառաժի կա-
մարածեւ անմատչելի խոռոչ մը յետուստ կողմանէ դէպ 'ի
դուրս կարկառեալ է՝ իբր անագին գմբէթ մը։

— «Ա՛յ, ո՛ւր տարաւ հասուց զիս խարբուղ վայրի եր-
«ես»։ կը դռչէ Կայսրն՝ այն լռիկ մնջիկ օդոյն մէջ. «չկայ եւ
«ոչ նրբակածան մը յաշխարհն կենդանեաց իջնելու համար»

Իւր ուղածը վնասածը դտաւ։ Հոն՝ ուր օդն յատկազոյն
է եւ արեւն յոյժ փալվլուն, ուր սոսկ այծեամն ընդոստ ընդ-
ոստ կը խաղայ կը վազէ, ուր արծիւը միայն իւր անմերձենալի
բոյնն հաստատած է, ուր մարդկանց խառնամառն ժխորումն ու
շէնկոց իւր ոտից ներքեւ թաւալղոր կ'անհետանայ, ուր որոտ-
մունք թնդական չաչմամբ շառչմամբ կը փորոտան 'ի ստորեւ
'ի խորոս անդնդոց, հոն կը գտնուի կայսերական վեհափառու-
թիւնը. բայց շատ դո՛ւ չէ՝ իւր այն վերամբարձ բարձրութենէն։

Խորածոր ձորոյն մէկ ծայրը խաչնարած մը կար. անիկայ նշմարելով ապառաժուտ քարաքիւին վրայ մարդակերպ բան մը որ կը շարժէր՝ վար կը ծռէր՝ նորէն կանգուն կը կենար եւ կը տատանէր, «անշուշտ՝ գոչեց՝ եթէ՛ օն եւ օն այն տեսնուածը «մարդկակերպարան նմանութիւն ունեցող էակ մ'է. բայց ի՞նչ «պիսի սատանայական հմայիւք արդեօք մարդատունկ մը հոն «վերը կախարդութեամբ կրնայ ելած ըլլալ»։ Զայն սուաւ եւ նշանացի ալ իր քովը կանչեց ուրիշ հովիւներ եւս. իւրաքանչիւր ոք ապշած ընդարմացած կը դիտէ այս զարմանահրաշ ըսքանչիլիքն. եւ ամէնքը միաձայն միարեւրան կ'աղաղակեն. «Աստուած իրեն հետ ըլլայ. հոն վերը գտնուողն յիշաւի մեծ վտանգի մէջ է, եւ գրեթէ անօթի անսուաղ մեռնելու գոտապար-«տուած»։

Մինչ այս մինչ այն՝ հեծեալ որսորդներու խումբ մը ար-շաւասոյր ձիերով ճեպ 'ի ճեպոյ եւ քառատրոփ դռթելով խ-կոյն կը հասնի խորածորին այն կողմն, ուր արդէն իսկ խուռն բազմութիւն մը հետաքրքրութենէ մղեալ մէկտեղած ժողովուած էր։ Ասոնցմէ մին ձայնելով կը կանչէ մերձաւորագոյն հովիւն, ու կը հարցնէ անոր։

— «Կայսրն անցաւ արդեօք այս ճամբէն, ինքը սա՛ զիմացի «բարձրաւանդակայ վրայ մաղիւղով ելած էր, եւ անհետ չիք «յաչաց եղաւ մեր որսորդութեան զբաղած միջոցին»։

Խաչնաղարմանն ահաբեկեալ իւր աչքերը վեր կը վերցնէ դէպ 'ի գահաւսնդակն ապառաժուտ լեռան, եւ եւս մատնա-ցոյց ընելով զայն որսորդաց հեծելախմբին՝ կ'ըսէ.

— Այն ատեն, վեր նայեցէք՝ տեսէք, ինքն հոն է. Ասա-«ուած գլխի ողորմի իրեն»։

Որսորդը խռովեալ սրտիւ եւ անձկաբեկ՝ նոյն միջոցին աչ-ուռնէրը դէպ 'ի այն քարաքիւն համբառնալով, եւ մէկէն 'ի ձեռին ունենալով իւր ձայնատուր շիփորը, մեծագոյն սատակա-ձայն հնչմամբ պոռաց իւր լայնալանջ կուր՝քին բոլոր ուժովը.

— «Տէր իմ Արքայ, չուտով քար մը նետեցէք վար»։

Հանդիսատեսներու բազմութիւնը փութապէս դէպ 'ի նոյն տեղը կը զիմէ, կը մօտիկնայ, եւ խորին մահազուշակ լռու-թիւն մը կը տիրէ անդէն . . . Բարը չփշխտակ վերէն վար իրենց առջեւը կ'իյնայ, հոն ուր դուրս ցցուած ապառաժին

ներքեւ տուարած մը կը բնակի, որուն խրճիթին ծածքը ահադին ճայթմամբ ճարճատմամբ կը կքի կը ձկի:

Ժողովրդեան կականալի ողբն ու լալիւնը կը լսուին մղոն մը հեռաւորութեամբ ամէն շրջակայ տեղերէն՝ արձադանդաց գանդիւններէն կրկնուելով: Սոյն յուսահատական ճիչք եւ կանչիւնք կը հասնին մինչեւ 'ի լսելիս կայսեր, կը ջանայ դէտակն ունել, բան մը նշմարել, կը շականջէ իւր ականջքն, «Բնչ է այս «վարը վխտայող բանը, ինչպիսի աղմուկ աղաղակ է այս որ «մինչեւ հոս կը բարձրանայ,» կ'ըսէ ինքն իրեն: Նորէն կը նայի, մտիկ կ'ընէ, մի եւ նոյն ժխորն ու շշնկոցը, նոյն եւ մի շարժմունքն ու եռալ զեռալը կը շարունակեն: Մինչեւ կէսօր աղնուատոհմ իշխանն առանց դանդաւորու առանց արանջալու կը կենայ կը սպասէ:

Ե.

Զմիջաւուրքն՝ կիզիչ տոչորիչ արեւն իւր բոցաճաճանչ ճառաղայթները կ'արձակէ քարաժայռին ներքսկողմն: անտանելի կը դառնայ ջերմակիժ չողին սաստկութիւնն: Յոգնած խոնջած էշայծեման տաժանալից որսորդութենէն, ծարաւահիւժ պատքեալ պապակեալ, անօթութենէ նքթեալ սուաղեալ, Մաքս յուսակաւոր վիճակի հասած եւ անդօր զօրութեամբ վատթարեալ ու ոգեսպառ կը զգայ ինքզինքը . . . : Զարմանալու Բնչ բան ոլիտի ըլլար, եթէ հուսկ յետոյ բոլորովին ուժէ ինկնար: Մէկ վտիւղ ու աննշանք մը միայն ունի սրտին մէջ, այն է լաւ մը ապահովիլ՝ զգայալիւրի ըլլալէն յառաջ՝ եթէ տակաւին մարդկանցմէ կրնայ օգնութիւն մը ակնկալել յուսալ:

Մէկէն յանկարծածին գաղափար մը կը ծնանի իւր մտաց մէջ, եւ կը սկսի շուտով 'ի դործ դնել զայն: Փոքրիկ քանդակագործիով մապաղաթի մը վրայ կը գրէ իւր առ ժողովուրդն ուղղած խնդիրքն, եւ զգուշութեամբ նապելով զայն ոսկի չըթթայով մարմարիոնի խոշոր բեկորի մը վրայ՝ կը նետէ ամէն անդնդախոր խորս, որ իր ոտից ներքեւ բացուած է . . . ու մտիկ կ'ընէ . . . պատասխան բերող ձայն ձուռն չկայ . . . : Այժմէր Աստուած. այն աստիճան ժողովուրդը կը սիրեն զինքն, որ իրենց մէջէն ոչ ոք կը դանուի՝ որ կամենայ կայսերադարմ իշխանին դուժկանն ու բօթազրոյցն ըլլալ:

Կայսրը խռովամիտ վարանմամբ միշտ պատասխանին կը սպասէ . . . յետոյ երրորդ՝ չորրորդ մեծկակ քարակոտուր կտորներ վար կը գլորցընէ, բայց աւանդ 'ի դուրս՝ Վերջապէս արեւը մարը մանկու մօտ է, օրը կը նսեմանայ, իսկ կայսերակերպ իշխանը կը հեծէ հառաչելով ու կ'ըսէ մտքէն. «Եթէ ինծի օգնելու «հնարաւորութիւն մ'ըլլար՝ անշուշտ մեծաձայն պուռով ձայնաւոր կ'ըլլային ինձ, ալ ուրիշ բան չմնար ուրեմն ընելու «ինձ եթէ ոչ սպասել հոս անհրաժեշտ անգերծանելի մահը»:

2.

Այն ատեն իւր հողին առ Աստուած կը բարձրանայ. Հոգին սուրբ կը լուսաւորէ իւր սիրտն, եւ անդէն երկրաքարչ մտմտութիւններ կը զատէ կ'անջատէ զանիկայ, կը մոռնայ զայլսարհս եւ մի միայն յաւիտենականութեամբ կը զբաղի: Զեռքն առնելով գրելու նոր տախտակ մը՝ հապճեպ եռանդեամբ կը գրէ վերան . . . : Եւ որովհետեւ իրեն կապ կը պակսի՝ իւր Ոսկեգեղմն (1) շքանշանին քայռամանեկովը կը կապէ զայն քարին վրայ. այլ ինչ արժէք ունի այն իրեն համար, որ ստուգիւ մահուան դուռն հասած է հիմակ: Եւ այս համատարած անջրպետին մէջէն յաշխարհն կենդանեաց կը նետէ իւր 'ի սպառ կորուսեալ գերեզմանին քարը . . . :

Դառնութիւնաբեր ցաւ մը սրտաճմլիկ սրտախոց վշտօք կը տառապեցնէ ամէն մէկուն սիրտն՝ երբ 'ի լսելիս ժողովրդեան կը կարգացուի Կայսեր նորոգադիր եւ նորասացիկ հայցուածքն որ միանգամայն իւր կապն է: Ընթերցողին աչքէն արցունք կը վազեն, ունկնդիրք կուլան կ'ողբան: Ահաւասիկ սոյն ազտահանքը, զոր մոռնեալին 'ի ձայն բարձր կը կարգայ:

«Մտիկ ըրէք, այս է նամակին պարունակութիւնը: — Մեծապէս շնորհակալ կ'ըլլամ քեզի՝ երկիրդ Թիւրո՝ քու ցուցընցած սիրոյդ համար, որ հաւատարիմ մնաց ինձ իմ ամէն դժբախտութեանցս մէջ: Բայց ես յանդուգն դիմագրաւորու-

(1) Մատթիւիէանոս Ա. առաւանդած էր Մարիամ որ Պոսելոնէի հետ, որ էր դաստիարակուած Փիլիպպոսի Բարե յորջոյնէն: Գիտաբար Ոսկեգեղմն պարտաւ կարգին:

«Թեամբս զԱստուած փորձեցի, եւ ինքն հիմայ 'ի պատիժ կը
«խնդրէ իմ արիւնս ու կեանքս: Մարդկանց քովն ալ ինծի հա-
«մար փրկութեան յոյս չկայ: Թող Աստուծոյ կամքը կատարուի:
«Դասարանս՝ +» արդար է՝ Տէր: Ես համբերութեամբ ու քաջա-
«սրտութեամբ պիտի կրեմ զլիսուս եկած վիշտն ու պատուհասը:
«Բան մը միայն կը մնայ ընել ձեզի՝ իմ սիրտս սփոփելու միտ-
«թարելու համար, եւ որուն համար մեռնելէս ետքն ալ երախ-
«տահատոյց մտօք պիտի օրհնեմ զձեզ: Դէպ 'ի Զիերլայն ան-
«յապաղ թող մեկնի ձեզմէ մէկն, որ երթայ ամենասուրբ Հա-
«ղորդութիւնը բերէ ինձ, այս է սրտիս ամենատենչ փափաքը:
«Եւ երբոր գեղջերէցը դեռին առջեւն հասնելու ըլլայ, իսկոյն
«որսորդք հրացանի թնդական հարուածով նախադեկոյց նշան
«մը տան ինծի: Իսկ երբ վերջին արձակումն ընդունելու ժա-
«մանակը գայ, այն ատեն դարձեալ հրացաններու նորագոյն
«յառաջադրող պարպուելով՝ ինձ ծանուցուի այդ: Կ'աղաչեմ կը
«պաղատիմ ձեզի, զուք եւս ինծի հետ աղօթեցէք Անոր՝ որ
«օգնական է մեզի մեր ամէն նեղութեանց ու թշուառութեանց
«մէջ, որպէս զի զօրութիւն տայ ինձ արիւարար զիմանալու
«սովակուս այս սովամահ մահուան»:

Է.

Իսկոյն զրուցատար պնդադիսպանը կը սուրայ կը թռչի.
քահանայն հեւալով չնչասպառ անդէն կը համիւ: Ահաւասիկ
ինքն է՝ որ դեռին եզերքը կանգուն կեցած է. որոտրդաց միա-
դործ հրացանութիւնը մէկէն կը հաղորդեն կայսեր այս բանիս
լուրը: Ուշադրութեամբ կը նայի կը դիտէ Մաքս, եւ հեռուանց
կը նշմարէ Սրբութեան ճաճանչն, որուն ականակալ յուսա-
պսակ չրջանակն արեւուն վերջին ճառագայթներէն նշուլագեղ կը
շողշողի կը փալկի: 'ի ծունր կ'իջնայ, կը խոնարհի զղջացեալ
սրտի՝ հոգեհրաշ լիսպատար հաւատքով: Մարդկային բնութիւ-
նը՝ որ 'ի սկզբան անդ ըմբոստացած էր՝ այժմ կը նուազերդէ՝
եւ ազատօրէն բարձրաթոիչ ճախրասլաց կը սլանայ՝ վերանա-
լով 'ի վերայ արադաթեւ թեւոց մինչեւ ցարբանուէր աղբիւրն
յաւիտենական սիրոյ:

Ո՛հ, ինչ ներշնչական վստահութեան շեշտեր ունի իւր ե-
դանդնալից ջերմաջերմ աղօթքն. «Ո՛հ Տէր Աստուած, Հայր ա-

«մենակալ, որ ունիս զաթոռ քո յերկինս, եւ Դու՝ Որդի Աստուծոյ կենդանոյ՝ սէր 'ի սիրոյ ծնեալ, եւ Դու՝ Հոգիդ Սուրբ՝ Աստուած համազօր համապատիւ եւ զօր միաւորութեան աստուածային անձանց, առաջնորդ ռահանորդ մեր 'ի փրկութիւնս Ո'վ Աստուած՝ համօրէն բնութիւնը մեծաբարբառ կը հռչակէ «քու գթասիրութեանդ հաւաստիքն» Տո՛ւր որ յաղիււրն ջրոյ «բխելոյ 'ի կեանս՝ քիչ ժամանակէն կարենայ խորամուխ ըլլալ զովանալ իմ սիրաբարբոք հոգիս, եւ իւր ծարաւն անցընել» Վժի՛ղ որ ընդգրկեմ միանգամայն զաշխարհս, այս աշխարհք՝ «զոր քուկին հայրախնամ ձեռքդ կը փարէ կը սեղմէ քու սրբ-«տիդ վրայ»»

«Որչափ որ ես անարժան ըլլամ, ո՛հ որքան կը ցանկամ «կը փափագիմ մեռնելէս յառաջ ճաշակելու քու հացդ որ յերկ-նից իջեալ, Խոնարհեցո՛ւր յողորմութեան քում քու աչքերդ իմ «լրաւս Ո'վ Յիսուս Քրիստոս, սէր գերազոյն, լի՛ր ինձ ճանա-«պարհորդակից. տա՛ր առաջնորդէ՛ գիս 'ի յօթեւանս արդարոյն «ընտրելոյ, զորս քու եռանդնալից սէրդ վառելով բորբոքելով՝ Աստուծոյ եւ աշխարհիս հետ միացուցած է» Իսկ եթէ ես ինքն-«իրմէս՝ արժանի չեմ այս իմ ըղձափափաք տնչանացս կատար-«մանն հասնելու, հերիք է քու շրթանցդ մէկ խօսքն՝ այս քու «ծառայդ բժշկելու համար»»

Սիրոյ զմայլում մ'է այս իւր աղօթքը — Երկրորդ հրա-ցանութեան նշան մը կը ծանուցանէ կայսեր՝ որ վերջին ար-ձակումն առնլու կէտն արդէն հասած է» Այն ատեն արքայա-չուք իշխանը գեամատարած բերանսեալ ապառաժին վրայ կ'ինկ-նայ, ճակատն ու ձեռքերը կը վիրաւորուին» Անդիէն որսորդն՝ մեծահնչիւն ձայնատուր շեփորայովը՝ կը կրկնէ կ'երկրորդէ քա-հանային օրհնութիւնաբեր մաղթանքը լու 'ի լու իրեն, «Օրհ-«նէսցէ՛ գէեղ Աստուած՝ 'ի նեղութեան եւ յանգիստութեան համար, Հայր եւ «Որդի եւ Սուրբ Հոգին, զորոյ զգաւան երկինս եւ երկիր երգէն հը-«չալէն՝ 'ի յաւիտեանս. ամէն»»

Եւ ներկայ եղող ժողովուրդը ամէնքն 'ի միասին ընդար-ձակ հովտին տարածութեանը վրայ ծունր դրած աղօթք կ'ընեն, բարձրաձայն աղերսանօք խնդրելով յերկնից 'ի վերուստ թա-«գաւորողարմ իշխանին փրկութիւնը» Կայսրը կը զգածուի կը խսնդադատի այս բարեպաշտիկ աղօթանայց միմուռնջներէն, զորս արձագանգը կը հասցընէ մինչեւ 'ի լսելիս իւր. ինքն ալ ծըն-

բաղրած կ'ազօթէ, հայցելով պաղատելով առաջի Աստուծոյ իր
ժողովրդոց երանիկ երջանիկ բարօրութիւնը:

Ը.

Քիչ ետքը շողանշոյլ լուսնկայն կը լուսաւորէ հորիզոնն ու
փառազարդ երկնից հաստառութեան ծովադոյն կապուտակին
երեսը բիւրաւոր պլպլացող ասողերու բոյլեր կը փալիւլին:
Երկնից մեծապայծառ փառաւորութիւն իւր սրտին մէջ եւս քան
զեւս կը զարթուցանէ կը վառէ երկնային հայրենեաց ըղձակերտ
փափաքը: Ձինքն առ 'ի յերկրէքս պարաւանդող բոլոր կապ-
երը կը լուծանին կը խզին: Հոն՝ ուր որ հրճուալից կը հնչեն սե-
րովբէից քաղցրանուագ տաւիղը ու կնանտոցք, ուր երանել-
եաց սրբանեալ զասք ձայնակցաբար նուագելով կ'երգեն, ուսկից
ցաւն ու տրտմութիւնը 'ի սպառ արտաքսեալ մերժեալ են,
ուր միայն հնար է յաւերժական սիրոյ եւ յաւիտենական լուսոյ
մեծափափաք պապակն ու պատուքն անցընել, — հոն է՝ 'ի
մի բան՝ որ իւր հոգին թեթեւաթռիչ թեւօք կը թռչի կը
ձախրէ, եւ հանապազատարած ձեռքերն յերկինս 'ի վեր համ-
բարձած՝ կը սպասէ իւր փրկութիւնն եւ թշուառութեանցն
վախճանը:

Թ.

Յանկարծ իւր առջեւը կեցած կը տեսնէ արագաչարժ՝ չը-
նորհազարդ՝ փոքրիկ գեղացի մը, որ փայլահնայայտ շրտցմամբ
կը շրտցենէ իւր աչուքներն. անիկայ կ'ողջունէ զինքը ներդաշ-
նակաւոր քաղցրահնչիւն ձայնով մը: «Տէ՛ր իմ, Սրբայ Մաքս՝ կ'ըսէ,
գլուհ գլու շատ ժամանակ ունիս մեռնելէդ յառաջ. չո՛ւտ, իմ
«ետեւէս եկո՛ւր. երկայնաճիդ է ճանապարհը»:

Կայսրն հիացած զարմացած այս անակնկալ երեւոյթէն,
ո՛չ իւր աչացն եւ ո՛չ ալ ականջաց հաւասք ընծայել չուզեր:
Եւ երբ պշնական ականողիքն յառելով լաւ մը կը զիտէ զանի-
կայ, իսկոյն ծածուկ սարսուռ մը կը ախրէ բոլոր մարմնոյն վը-
րայ. որովհետեւ խորհրդաւոր մանկան շուրջը քաղցրանշոյլ լոյս
մը կը ճառագայթէ, որ բնաւ երկրաւոր բանի մը չնմանիր:
Նոյն ատեն Կայսրը մէկէն զդատտանալով կը հարցնէ մանկան:

«Ո՞վ ես դու . . . , խօսէ՛»:

— «Պատգամարեւոյ մ'եմ, կը պատասխանէ անիկայ, գընդ «իւրիկելու աղատելու համար առաքուած»:

— «Եւ ո՞վ ցուցուց քեզի մինչեւ այս քարածայռն համեմալու ճամբան»:

— «Քաջածանօթ է ինձ այս լեռն, եւ լաւ տեղեակ եմ «ամէն մէկ արահետին»:

— «Ըսել է ուրեմն՝ որ երկինքը ճանապարհացոյց եղած է «քեզի մինչեւ հոս իմ քովս դալու համար»:

— «Ինքնին Աստուած տեսաւ քու զգայեալ սիրտդ»:

Ձայս ըսելով՝ մանկիկն ետ դարձաւ, քայլ մ'առաւ գէպ 'ի սարաւանդակին խողոյն, եւ անջան անաշխատ ներս մտաւ ապառաժին ներքսակողման մէկ ճեղքուածէն, զոր մինչեւ ցայն՝ ժամ Կայսրն՝ հակառակ իւր ամէն հետադուրսութեանց՝ զխած նկատած չէր:

Մաքս գլուխը ծռելով կը խոնարհէ, կը սողայ կը սողոսկի այս բացուած ճեղքին մէջէն. լուսափայլ մանուկը վազվզելով ցատքըստով կը կարապետէ իրեն Երանեալ խորամուտ կ'ըլլայ առապար նրբաշաւիդ անցքի մը մէջ, որուն պատերուն վրայ մետաղանման լուսաճաճանչ նշոյլք կը փալիլին. իսկ խորամթին անդնդոյ վրայ լուսաափիւռ զոլորչիք կը տատանին. կամարն արձագանդ տալով կը հնչեցընէ քայլափոխից խօշիւնը, մինչ 'ի հեռուստ ճեպանցոյց ջուրց քտրափաղ ջրվէժը թաւալգլոր կը թնդայ որստաճայն խոխոջմամբ Կը շարունակին վար իջնալու, միշտ կ'իջնան ու կ'իջնան . . . : Յանկարծ մանուկը կը սահի կը գլորաբիւ ուղխաջուրց մէջ, լոյսը կը չիջանի կը մարի . . . Այն ատեն Մաքս իւր զոզոջուն ձեռքերովն ընդ խարխափա ելք մը վնասելով՝ վերջապէս կը գտնէ. գուրս կ'եղնէ ստորերիկայ նկուղէն, աղատ շունչ կուտայ կ'առնու՝ ոգի կլանելով, եւ շողշողենի աստեղաց պայծառութիւնը կը նշմարէ: Իսկոյն յուղախնդիր կ'ըլլայ հետաքննելով թէ ի՞նչ եղաւ եւ ո՞ւր դնաց մանուկը. բայց 'ի գուր, ա՛յ չգտնէր բնաւ զանիկայ: Սարսուղին կը քստմնի, սխալած չէր ուրեմն՝ թէ արդարեւ հրեշտակ Աստուծոյ էր իւր յառաջընթաց կարապետը:

Անդէն եւ անդ կը ճանչնայ Զիւրլայնի խորածորն եւ կը լսէ հեռուանց խաժամուժ ամբոխին անորոշ ժխորն ու շշնկոցը: Տարտամ քայլով կը յառաջանայ՝ ստէսլ անդամ յոգնածութեանն պատճառաւ կանկ առնլով: Հուսկ յետոյ կը հասնի ղետին մօտ,

որուն վտակահոս ջուրց լուսնկային լսւտաւորիչ լուսովը պըլ-պըլալն ի հեռուստ նշմարած տեսած էր:

Դադար մ'ալ կ'առնու . . , բայց ինչ անպատում բերկ-րալից խնդութեամբ կը լեցուի, երբ կը դիտէ դամբարափայլ ջահերու աղօտ նշոյլին մէջ այն անխոնջ գեղջերէցն որ միշտ յոսնկելեաց սրբութեան ճաճանչն ունէր ի ձեռին, եւ բարեկրօն ժողովրդոց ակմբահոյլ բաղմութիւնն ի ծունր իջած՝ որ չարունակ իրեն համար պաղատախառն աղօթքներ կը մատու-յանէր Աստուծոյ: Իւր աչքերն արտասուածքով որ ու սիրտն ուժ-դնակի կը բաբախէ, յուզեալ շարժեալ հազարումէկ զանազան զգացմամբք: Եռանդնաշարժ փութով ամբոխին մօտենալով՝ բարձրաձայն բարբառով կը գոչէ. «Օրհնեցէք զՏէր եւ զմեծա-զօր զօրութիւն Նորա, տեսէք, ինչպէս իւր հրեշտակներէն մին զիս դարձեալ վերստին ձեր մէջը բերաւ:»

Թարգմանեաց ի գաղղիէրկնէ .

Յ. Վ. ՄԻՊԵԼՆԵ

Մատենախօսական

ՅԻՍՈՒՍ ԵՒ ԿԱՆԱՅԲ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ ՄԷՁ. (1)

Նոր չէ վերնագիրս. Վենդուրա, Տարսլուա եւ ուրիշ ծա-նօթ Գրիչներ թէեւ ի հիմանց ուսումնասիրած են այս խնդիրս, սակայն եւ այնպէս տակաւին իր շահեկանութիւնը կորսնցու-ցած չէ: Արդեամբ ալ ինչ պատճառաւ Աւետարանը զրկուի իր շահեկանութենէն, քանի որ Քրիստոսի խօսքերն ու վճիռները դարերու յարաճուն ընթացքին մէջ միշտ թարմ, միշտ նոր կը մնան մանաւանդ այն անձնաւորութեանց համար, որոնք ժամա-նակակից պէտքերուն դարմանը դիտեն որոնել այդ երիցս գե-րազանց վսեմ վճիռներու մասնական էջերուն մէջ:

1. Jésus et les Femmes dans l'Evangile, Par le P. Badet, de l'Oratoire: chez Delhomme et Brigueat,

Այս սկզբունքն ունէր անշուշտ Պատէ քահանայն ալ, որուն հմտալից մեկնողական երկասիրութիւնը կ'ուզեմ Պատկեր հանդիօխ ընթերցողաց ծանօթացընել:

Ուսումնասիրութեանց դադափարականն է մատնանիչ ընել ըստ Աւետարանի ընազրին, քրիստոնէական կեանքի մէջ կնոջ ստացած դերը:

Դրախաէն սկսեալ, ուր Եւայի ծնունդն ու դերը կը նկարագրէ Հեղինակը, կ'առաջնորդէ մեզի Նաղարեթի անշուք խորհիւթն, ուր, վերջնականապէս կը գտնենք կնոջ իտէալը, հիշատանապէս ինչպէս որ սիրած եւ տեսնալ ուղած է Յիսուս յանձին իւր կուսական Մօր, Մարեմայ:

Եւայէն մինչեւ Մարիամ քանիօն մեծ է հեռաւորութիւն. ո՛ր Եւա եւ ո՛ր Մարիամ. որպիսի աղօտ եւ հեռաւոր ուրուանկաներու պէտք է ապաստանիլ զէթ անուղղակի եզանակաւ կռահելու համար այս երկու կանանց մէջ գոյ եղած աղերսը. սակայն, Մատենականա Հեղինակին առաջնորդութեան ներքեւ զիւրութեամբ ուղածնիս կը գտնենք, վասն զի Աւետարանի պատմութեան մէջն է միութենական թիւը:

Գիրքը իր ներքին ու արտաքին առաւելութիւններուն հետ պակասութիւններ ալ ունի. Նախ բաղձալի էր ամբիօրի ու ջրղօտ ոճ մը, պատկերներու ու օրինակներու ճշտութիւն եւ զանազանութիւն. Հեղինակը մասնաւորապէս խիստ շատ գործածած է հռետորական զարդարուն ոճեր, պարբերութիւններ. բառերու եւ իմաստներու մէջ երբեմն աղերս չի կայ, որոնցմով, ինչպէս իր ժամանակին ամենայն իրաւամբ զիտել տուած է Լա Պրիւյէր Քահանայն, կը դուշակենք համբալն, որ կ'ուզէ իր վարդապետը գերազօնցել. Նմանապէս Գլուխներն ալ լաւ չեն բաժնուած. վերջապէս իր նկարագրութիւններուն մէջ քարոզչի մը հովերն տուած է:

Այս զիտողութիւններս ըրի, որովհետեւ քննատարի պարտաւորութիւնս էր. հիմա որ պարտքս ըրի, անցնինք զրքիս չահեկան եւ զովեստի արժանի յատկութիւններուն:

Հեղինակը իր բաժններուն մէջ պինդ յառած է աստուածաբանական աւանդութեան, վասն զի յանձին Յիսուսի ժիրած կոյս Մօր կ'ուզէ մատնանիչ ընել այն կիւնն, որ կը դառնայ կ'ըլլայ փրկութեան գործին, եթէ բարի ու առաքինի է. իսկ մօլի, չար կիւնն՝ ընկերութեան քաղցկեղն է, որովհետեւ զայն աղգի աղգի ապիրատութեանց թոհ ու բոհը կ'առաջնորդէ. Սուրբ

Հարց Վճիռներն ու տեսութիւնները դրաւիչ ոճով կրկնուած է Գրութեանս մէջ: Սամարացի կնկան եւ Մաղդաղենացիին զուլաները ընթերցած ժամանակս, ներքին զոհունակութեամբ հաստատուելի թէ Ս. Օգոստինոսին եւ Ամբրոսիոս Հայրապետին իրենց ժամանակակիցներուն ուղղած խրատականները՝ դարուս պէտքերուն կը համապատասխանեն: Գրքին մէջ իննեւտասներորդ դարու խորունկ եւ նուրբ հոգեխօսականը պերազանցօրէն միացած է Քահանայի մը խիստ պարտաճանաչութեան, որով Աւետարանի ընազիրը խորապէս ուսումնասիրուելով ճշմարտութեան լոյսն է արձակուած, երբեմն դաժան եւ անողոք եւ երբեմն ալ քաղցր ու մխիթարական:

Խոստովանութեան նուիրական դաղանիքներով հագեղան պէտքերուն քաջ տեղեակ հոգեխօսին, դարուս մեծ վերքերը դարմանող, մոլութիւնները զատող եւ լի ու լի ճոխութիւն վարկող դատաւորին հետ համարեա թէ միացած է, յանձին Պատէ Հեղինակին, վերաւոր հոգիներու բարեկամ Դեւտացիի մը բարի նկարագիրն. ուստի եւ Հեղինակ-Քահանայն իրեն ընթերցողաց կը հաղորդէ Աւետարանի ոյժն եւ իրենց աչքին առջեւ կը տարածէ այն աստուածախօս բնագրին անմանօթ հարոտութիւնները, զոր փորած, պեղած եւ վեր ի վայր ըրած է ճիշտ այն ակօսացեալ հոգերուն պէս, ուսկից, զարնան կենդանարար տաքուկ հովերուն աղբիւցութեանը ներքեւ, օգն ի վեր դուրս կ'ելլէ վարդենին ուռճացընող չոգին:

Պատէ Քահանայն իր Աւետարանի ջղոտ ու կենդանի՝ լայն ու ճիշտ մեկնութեանց մէջ դերմարդկային է. իրեն համար մարդուն ցաւերն ու հոգեխօսական խուլ թռիչներու պայքարը, յաղթութիւն ու պարտութիւնը նուիրական եղած են եւ զուրոնք ոչ թէ կը պախարակէ, այլ կը դարմանէ եւ երկար ժամանակ անոնց առողջանալուն կը սպասէ:

Իւր խրատականները աղլու են եւ իւր զրիչը՝ նկարագրութիւններու մէջ՝ բարձրութեան եւ վսեմութեան զաղաթնակէան բարձրացած է: Հեղինակը բնաւ մոռցած չէ նաեւ իր քահանայական կոչումն ալ: Զգայուն սիրտ մ'ունի եւ ներդաւրա է, վասն զի յանձին իւր եւ կամ իրմէ՝ դուրս գիտէ որ կայ Մէկը ներող եւ անյիշատի:

Այս գեղեցիկ ու օգտական Մատենիկս յարմար ժամանակին հրատարակուած է եւ կ'ընդունիմ թէ Հեղինակը հետեւած է Նախախնամութեան ձայնին:

Յովհ-Աբէն Յ, Ալան:

ԱՆԾԱՆՈԹԻՆ ԽՆԴԻՐՆ

Շարունակութիւնն (*)

ԱՆԾԱՆՈԹԻ ԽՆԴՐՈՅՆ ՎԵՐՋԸ

Ինչ որ էր սկիզբն՝ նոյն է վերջն ալ:

Մարդ կ'ուզէ գիտնալ, իրաւունքն է. կ'աշխատի գիտնալ, պարտքն է: Գիտութիւնն մարդու իրաւունքն եւ պարտքն է:

Պիտի հասնի՞ այդ իրաւանց. պարտքն պիտի վճարէ, բայց պիտի գիտնայ. պիտի կարենայ. կրբ եւ ո՞րչափ եւ ի՞նչ պիտի գիտնալ կարենայ:

— Ասոնք անծանօթ հարցումներ չեն ասկէջ վերջը մեզ համար. քննեցինք եւ համոզուած ենք:

Մեր Բնակարանն՝ Երկրագունտն, որուն վրայ մեր Հայրերն ու Պապերն՝ Հաւերն ու Զոջ պապերն ծներ՝ բնակեր ու թողեր գացեր են, անդադար քննուած ու պրպտուած է. ամեն անգամ մարդկային ընտանեաց՝ բա՛ն մը կամ բրի՛չ լիջեցուցած է Հողագնտոյս վրայ. ոմանք բոլոր կեանքերնին նուիրած են առ այդ. հետեւութիւնն մնացած է միշտ անփոփոխ. միշտ նոյն. միշտ անմատչելի անծանօթ մը:

Տարի մ'է կամ աւելի՞ որ մենք ալ մեր դուռ բրչով ու ժանդոտ բահովն խորհեցանք խառնել այդ անծանօթն: Բաժնեցինք առանձինն առանձինն ճիւղերու. նոյն ճիւղերն՝ զանազան դասերու. իւրաքանչիւր դաս՝ յատուկ գլուխներու. եւ կարելի եղած ճիգն թափեցինք՝ ըստ կարելւոյն մանրակրկիտ քննելու. ամբողջ եւ կատարեալ երկրաբանական ընթացք մը գրծեցինք. ի՞նչ է հետեւութիւնն. ի՞նչ լոյս նոյն խաւարն ի՞նչ որ էր առաջ:

Երկրագունտն դարեւոր չրջանաց մէջ ահաւոր փոփոխութիւններ կրած է. ժայռերն ինչպէս յիշեցինք առաջ՝ երկու ազ-

(*) Տե՛ս Պարչեւ Ե. Տարի, Էջ 17

դեցութեանց արդիւնք կ'երևին ըլլալ. հրոյ եւ ջրոյ. հրային եւ խաւային ժայռեր. Որոնց մէջ մին եւ իւրաքանչիւր խաւն' նոյն եւ նման կենդանական կամ բուսական բրածոյք չեն պարու- նակեր, այլ իւրաքանչիւրն իրեն յատուկ եւ սեպական Յայ- տարար բրածոյքն ունի. (Fossiles caractéristiques): Ուստի երբ որ եւ է զանազան երկիրներու մէջ նոյն բրածոյքն ունե- ցող խաւեր տեսնեմք, կ'ըսենք՝ թէ երկուքին ալ տարիքն նոյն է. այսինքն ժամանակակից են իրարու: Խաւերուն եւ երկիր- ներուն այս կերպով ասարիքն ճանչնալ՝ ըստ բաւականին ուղիղ հետեւութիւն մ'է. երկրաբանական հնախօսութեան կամ Հնէ- ախօսութեան (Paléontologie) լուսաւոր կէտերէն մին կամ ա- մենէն գլխաւորն է:

Այս սկզբան վրայ յեցեալ բոլոր զննատական խաւերն զա- նազան դասերու կամ ժամանակամիջոցի վերածեցինք. որոնց հիմն դրինք Նախկին (primitif) կամ Հին յարկն, Գլխաւոր եւ Հերձաքարէ կազմուած: Ամբողջ զննատական խաւերն չորս խմբ- րի վերածեցինք, որք են:

Ա. Նախնի կամ Նախնական (Paléozoïque, կամ primaire):

Բ. Միջին կամ Երկրորդական (Mésozoïque կամ secon- daire).

Գ. Երրորդական (Tertiaire)

Դ. Չորրորդական կամ Ներկայ (Quaternaire կամ mo- derne):

Երկու վերջին խմբերն չստ սնդամ կը միացուին իրա- րու հետ եւ Նոր (Caenozoïque) անուամբ կը կոչուին: Իւրա- քանչիւր խումբ կամ յարկ զանազան Գիւտիններ կամ Հոդեր կը պարունակէ՝ որոց մէջ Հնէախօսն բուսական եւ կենդանական միացորդներ պրպտելով կ'ուզէ իւրաքանչիւր Խմբերու եւ Գիւ- տիններու ու Խաւերու վրայ հաստատուն ու հիմնական օրէնք- ներ գծել:

Սակայն Անձանութիւն սոյն հակիրճ եւ տաղտկալի քննու- թեանն մէջ՝ մտահաղայնք մենք հաւասար թէ Երկրաբանին զիրքն չստ խախուտ է. տեսանք՝ որ Երկրաբանութիւն կոչ- ուածն խորխորական երազ մ'է. միթէ երազն կրնանք Գի- տութիւն կոչել: Գալով Հնէախօսութեան՝ առանց խորամուխ ըլլալու իսկ իր գաղտնեաց՝ կրնանք պարզ եւ հաստատուն հա- լատքով վստահիլ՝ թէ քան զառաջինն աւելի կոյր՝ աւելի խեղճ պէտք է ըլլայ. Երկրաբանութեան Անձանութիւն մէջ՝ գէթ մա-

սամբ տեսանելի եւ շօշափական իր մ'ունինք, այդ է մեր Երկրազուհան իր ներկայ երեւութով, իսկ երկրորդին մէջ՝ ամեն մասամբ դժուարութիւն, ամեն մասամբ անծանօթ, ամեն կողմէ խաւար, անցեալ Երկրագնդին մէջ անցեալ էութեան վիճակն եւ երեւոյթն գտնել, եթէ Երկրաբանութիւնն խարխափական երազ մ'է, Հնէախօսութիւնն բոլորովին զառանցանք, Նոյն հաւատքին մէջ կը հաստատուինք՝ երբ խորհինք երկու Գիտութեանց սահմաններուն ընդարձակութիւնն. յայտնի է որ Երկրաբանութիւնն շատ աւելի տարածուած է Հողադնտիս վրայ քան երկրորդն, եթէ առաջնոյն սահմանն դեռ եւս բաւական չէ Գիտութեան իշխանական զաւաղանին արժանանալու. ինչպէս քննեցինք եւ տեսանք, ո՛ւր կը մնայ երկրորդին՝ որ դեռ Եւրոպոյ մէջ միայն ամփոփուած քանի մը թիզ տեղ ունի, քանի մը ծակեր բացած է՝ Պեղումն անուանելով, քանի մը ոսկրոտի հանած՝ անճոռնի անուանելով կնքած է:

Բաւական չեն կարծեմ այդ թիզ մը տեղն՝ թզաչափ ծակերն՝ քանի մը ոսկրի կտորուանք եւ մի քանի այլանդակ անուններ՝ Գիտութիւն կազմելու. եւ Գիտութիւն մը՝ որ լստահաբար խօսի Գիտութիւն մը՝ որ վարդապետական զաւաղան ունի այսօր եւ իշխանական աթոռ. Գիտութիւն մը՝ որ կը վճռէ՝ թէ կեանքն ինքն իրեն սկսած է, կար եւ զարգացաւ. յեղաշրջմամբ կատարելագործուեցաւ. եւ մարդ եւ կենդանի եւ բոյս՝ նախնական բնածին կենդանական եւ բուսական սերմէն յառաջ եկած են, եւ ամենն՝ ինքնագոյ Նախաբջիւն. (Monère): Այս է կենաց զարգացումն, աստիճանաբար յառաջդիմական փոփոխութիւնքն, կենաց հոլովումն. (Evolution de la vie):

Լիրբ զառանցանք չէ՞ այս:

Հնախօսն իր թզաչափ պեղումներովն եւ գիւտերովն՝ միշտ կրկին յայտնութեանց կը հանդիպի. ահաւոր եւ ահագին կենդանական կամ բուսական էակն, ժամանակակից կը գտնէ խեղճուկ եւ տարրական էութեան հետ. կենաց հոլովումն չը հետեւի որ այսի, այլ անըմբռնելի զաղանիք մը. անբաւականութիւն մեր պեղումներուն, խեղճութիւն մեր գիւտերուն: Ինչպէս Հնախօսն իր պեղումներն օրէ օր կ'ընդարձակէ եւ օր աւուր նոր լոյս կը տեսնէ իր կեանքն, - նոյն պէտք է ըլլայ եւ Հնէախօսին ընկերքն. առաջնոյն սահմաններն քիչ թէ շատ գծուած որոշուած են, մինչդեռ երկրորդին սահմանն բոլոր Երկրազուհետ է. դեռ վճիռ մը չարձակած՝ իր զոյլութիւնն ապա-

ցուցանելու է. իր լինչ բլլալն ինքն ճանչնալու է նախ. բոլոր ներքին խաւերն մէջտեղ հանելու է ամբողջ Հողագնտին վրայ. այն ատեն իրաւունք կրնայ ունենալ Հնէախօսութիւնն իբր Գիտութիւն խօսելու, վճռելու:

Ջնստական խաւերն Առաջնական, Երկրորդական, Երրորդական եւ Չորրորդական խմբերու բաժնելով, իւրաքանչիւր խմբի կազմութիւնն Երկրաբանական դարերն (Ère կամ âge géologique) կը կազմէ:

Իւրաքանչիւր խումբ Գետիններու (Terrain կամ Système) կը վերածուի. որոնց կազմութիւնն միջոցաւ (Période) կը չափուի. Դարձեալ իւրաքանչիւր դետին ունի իր կարգերն կամ յարկերն (Etage), առանձինն Դարազրուիւններով. (Epoque):

Դաս	Խումբ	Գետին
	1. Չորրորդական	= Չորրորդային (Quaternaire)
		1. Երրորդային (Pliocène)
1. Նոր	2. Երրորդական	= 2. Երկրորդային (Miocène)
		3. Վաղային (Oligocène)
		4. Առաջին (Eocène)
		1. Կրային (Crétacé)
		2. Կրամիջային (Infra-crétacé)
2. Միջին	= Երկրորդական	= 3. Յուրային (Jurassique)
		4. Եռային (Triassique)
		1. Պիրմային (Permien)
		2. Բնածխային (Carbonifère)
		3. Դեւոնային (Dévonien)
3. Նախնի	= Նախնական	= 4. Սիլուրային (Silurien)
		5. Եռաբոյթային (Cambrien)
		6. Անդրածոյ (Huronien)
4. Հնագոյն	= Սկզբնական	= Հերձաքարային:

Մեր նախկին տուած բաժանումէն քիչ մը տարբերի թէ ձեւով եւ թէ բառերով. կարծեմ թէ լաւագոյն է:

Զննողական խաւերու բաժանումն Verner առաջին անգամ սկսաւ գործածութեան դնել, իսկ անցեալ դարու վերջերն W. Smith եւ այս դարուն սկիզբը Cuvier սկսան այդ բաժանումն ընդարձակել եւ յայտարար բրածոյից գաղափարն մշակել:

Իւրաքանչիւր երկրի ամեն խաւերն՝ հաւասարապէս նոյն եւ նման բրածոյքն չեն պարունակեր, իւրաքանչիւրն իրնն յատուկ կենդանական եւ բուսական մնացորդներ ունի, ուստի այն խաւերն որ նոյն նման բրածոյքն կը պարունակեն՝ ժամանակակից կոչուեցան, այսինքն՝ իրենց կազմութեան ժամանակն նոյն համարուեցաւ: Ուստի իւրաքանչիւր երկրաբանական խաւ կամ գետին կամ յարկ՝ առանձին կենդանական եւ բուսական էակներու պահարան քարոզուեցաւ. եւ իւրաքանչիւր դարազուլս կամ Միջոց՝ երկրաբանական սոսկալի յեղաշրջումներով ծնունդ առած. որով կենդանիք եւ բոյսերն ջնջուելով ըստ Cuvierի՝ նոր արարածներ կ'ըստեղծուէին: Elie Beaumont լերանց կազմութեան արդիւնք կը կարծէ այդ յեղաշրջումները, իւրաքանչիւր դարազուլս՝ նորանոր լեռներու կազմութեան առաջին օրն էր, կ'ըսէ:

Սակայն զարմանալի կէտ մը կայ այս խնդրոյս մէջ, եթէ իւրաքանչիւր դարազուլս սոսկալի յեղաշրջումով մը կ'ըսկսէր, այնպէս որ կենդանական եւ բուսական որ եւ է մարմին չէր պրծեր այդ տագնապէն. կարելոր է գիտնալ՝ թէ այդ յեղաշրջումն առհասարակ երկրագնդի համար էր՝ թէ մասնակի: Վասն զի եթէ երկրորդն՝ այն տոնն խաւերու եւ գետիններու ժամանակակցութիւնն տարակուսելի կ'ըլլայ, իսկ թէ առաջինն՝ ո՞վ կրնայ ապահովել, Վասն զի օրինակն առջեւնիս է. նոր դարուն երրորդական խաւին՝ երրորդային գետինն մէջ գտնուած խեցեմորթք՝ այսօր մեր ծովերուն մէջ առատ են: Մեր ծանօթ եւ ժամանակակից կենդանիներէն՝ բրածոյից մէջ ալ կը գտնուին. միթէ կրնանք հետեւցունել ուղածնիս, կամ զրուցել՝ բերաննիս եկածն:

Մանաւանդ թէ տեսնանք խախուտ հետեւանքն. եթէ երկրաբանական յեղաշրջումներ մասնակի էին եւ ոչ ընդհանուր, գէթ երբեմն երբեմն, զոր ոչ ոք կարօղ է մերժել, գէթ առ այժմ, կրնանք ամենայն ապահովութեամբ տեսնել՝ որ յեղաշրջմանց ենթակայ եղօղ եւ չեղօղ վայրերն՝ իրարու կրնային անցունել կենդանական եւ բուսական սերմն, որով՝ միոյն կազմած զնստական գետինն միւսին կազմածէն նոյն իսկ երկրաբանական

շատ մը դարերով անջրպետ ունենալովն հտնդերձ, Հնէա-
խօսութենէն ժամանակակից պիտի քարոզուէր:

Դիտութիւնն այս մասամբ դեռ կարօղ չէ ոչ վարդապետել
եւ ոչ քարոզել, դեռ շատ հաց ու պանիր պէտք է. ուղիղ տը-
րամաբանութիւնն շատ աւելի կը զօրէ: Կենդանական եւ բու-
սական դասը հաւանական է՝ այո՛, եւ մանաւանդ թէ՛ ճշմար-
տութիւն ըստ իս, փոփոխութիւն կրած են. յեղաշրջմամբ կամ
երկրաբանական ծանօթ եւ անծանօթ ազդեցութեամբ կան տե-
սակներ որ փճացած՝ ջնջուած են. կան որ տկարացած՝ վատ-
թարացած են, եւ կան՝ որ աղնուացած, սակայն միշտ սեղմ
իմաստով մը. իրենց տեսակին կամ սեռին մէջ, Կենաց հոլով-
մամբ աստիճանաբար յառաջդիմութիւն մը կայ, այո՛, սակայն
նիւթական կազմութեանց մէջ, եւ այդ ալ՝ իր սեռին մէջ ամ-
փոփուած: Սեռ մը կենդանականին՝ ուրիշ սեռէ մը չկրնար ա-
ռաջ դալ. եւ ոչ ալ ահագաղանին թաթերն ամփոփելով՝ կրնանք
այժմեան փղին կամ ո՛ր եւ է կենդանւոյն այլապատկերն ծը-
նանել:

Երկրաբանական Անծանօթն սքանչելի գաղտնիք մ'է: Պէտք
է հասկընալ նախ՝ թէ երկրաբանական նախնական դարուց մէջ
ինչ էր Երկրագնդիս վիճակն. պէտք է բաժնել. պէտք է որոշել
կլիմաներն. Ի՞նչ կ'ընէ Հնէախօսութիւնն. այժմեան երեւութէն
կը քաղէ անցեալն:

Այս ինչ բոյսն՝ տա՞ք կլիմայի կը վերաբերէր, թէ ցրտոյն
Եթէ այժմեանց մէջ նմանութիւն մ'ունի այդ բոյսն, անոնց
հետ կը բողբոստուի. Իսկ եթէ չունի՝ . . . չինէ ուղածդ:

Այս ինչ բոյսն կամ կենդանին՝ ջրային էր թէ ցամաքային,
ծովային թէ քաղցր ջրի. նոյնպէս: Սակայն ամենէն հին ծա-
նօթ բոյսն Ջարխտո՛ (Fougère)՝ ծառանման բարձրացած կը
տեսնեմք հիմակուան ցուրտ տեղերն նախնի դարուց մէջ, մինչ-
դեռ տաք երկրի բոյս կը համարուի. կրային խաւերու մէջ զրտ-
նուածներն՝ նոյնպէս այրեցած գօտոյն կը վերաբերին այժմ.
Ընածխային դարու մէջ բուստի կղզիներ կը վկայէ Հնէախօսու-
թիւնն սառուցեալ ծովերուն մէջ, բեւեռներու մօտ: Ուրեմն
հաւատանք՝ թէ այդ դարերուն Եւրոպիա այրեցած գօտի մ'էր.
Թողո՞ւնք հակառակ կարծիքն՝ թէ ամբողջովին մինչեւ Միջեր-
կրականի մօտերն՝ սառուցեալ գօտի մ'էր. Ինչո՞ւ, ի՞նչպէս. կըր-
նանք կցկտուր խօսքի մը հաւատք ընծայել:

Երկար ատեն կարծիք մ'էր՝ թէ բոլոր Երկրագունտս բեւ-

եռներէն մինչեւ հասարակած՝ Այրեցած դօտի էր, կ'երեւի թէ այն ատեն Արեգակն իր ճառագայթները առհասկ զրկելէ կ'ըզգուշանար. բաւական զուարճալի, Իսկ եթէ ներքին ջերմութեան տրուի այդ, այժմեան Գիտութեան կարծեաց կը հակառակի Դարձեալ Այրեցածն Հրացեալ բառին հետ շիտթելու չենք:

Գիտութիւնն, մարդկային գիտութիւնն բանաստեղծութիւն մ'է չըսինք. ահա. Dr. Blandet անկարելի բան չուզեր. «Արեգական առերեւոյթ տրամագիծն նախկին երկրաբանական դարուց մէջ 47 աստիճան էր. հիմակուանէն շատ աւելի մեծ. ուստի Երկրիս բեւեռներն աւելի լոյս եւ ջերմ կլիմայ ունէին: Արեգակն երթալով խտացաւ եւ եղանակաց փոփոխութիւնն ըսկաւ. երեւնալ Երկրիս վրայ»: Ոչ ես կայի եւ ոչ ալ Դու այն օրը, սիրունիկ վիպակ: Մինչդեռ այս ընթացքով աստիճանաբար ջերմութեան մեղմացումն կը քարոզէ Blandet, Երկրաբանն իր Գիտութեամբն կ'ապացուցանէ սառնասպառ վիճակ մը յանկարծական յեղաշրջմամբ:

Ոչ միայն Երկրաբանութիւնն՝ իր անցեալովն ու ապառնիով, այլ բոլոր մեր Գիտութիւն կոչածներն, Ահաւոր Անձանօթին անձանօթ խաղերն են: Գիտութիւնն զբօսանք մ'է, մանաւանդ թէ սիրովանք մը. որուն՝ իրր պարտուց հետամուտ Անձանօթին մէջ թաւալզլոր պիտի ճանչնայ եւ ըմբռնէ մարդ իր մեծ անկուփն եւ թշուառութիւնն. պիտի անձկայ այն մեծ Անձանօթ Ծանօթին, այն մեծ Յաւիտենականին, որով պիտի բացուին իր առջեւ յաւիտենական ծածուկներն:

Հոն . . . Երկինքն. . . Յտեսութիւն:

(Շարայարելի)

Ս. Վ. Ն.

ՊՈՒԿՈՅԻ ԵՐԻՑՈՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն) (*)

Այս խոնարհ եւ սքանչելի խօսքերով սուրբ Օգոստինոս նկարագրելու կը սկսի իւր հոգւոյն կրից առաջին յոյգերը. այն զարհուրելի տագնապը որ նախ 368ին թեթեւ եւ գաղտնի կը սկսի Մատաւրա, եւ յետոյ՝ երկու տարի ետքը, սաստկութեամբ կը պայթի ի Թագաւտա. եւ վերջապէս 372ին վերջին ուժանութիւնը կը ստանայ ի Կարթագինէ, մատնելով ինքզինքը ամօթալից պարտութեամբ անարդ գերութեան որն որ տամը հինգ տարի պիտի տեւէ. Բայց պէտք է մանաւանդ զինքը լսել իւր աշխարհածանօթ պերճաբանութեամբը, ինչ զարմանալի խօսքերով չպատմուր իւր աղէտից ծագումը, զարգացումն եւ անուելի հետեւութիւնները, եւ ասանկով մօր մը կրած ցաւերուն եւ վշտերուն ուժգնութեան վրայ աւելի ճիշդ գաղափար մը կրնանք ունենալ:

Այն ժամանակը երբ Մատաւրա կը հասնի Օգոստինոս տասնուերեք կամ տասնըչորս տարեկան է, այսինքն չուրջ 367ին: Ստոյգ չգիտցուիր թէ ե՞րբ եւ ո՞ր քաղաքին մէջ իւր մեծ հանձարեղութիւնը յայտնի եղած է, հո՞ն՝ թէ 'ի Թագաւտա: Այս միայն գիտենք որ երբ գիտութեանց սկզբունքները կը սկսի ըմբռնել, ճարտասանութեան եւ բանաստեղծութեան վրայ խելք կը հասցընէ, Օգոստինոս նոյն ընդ նոյն կը փոխուի Ուամանց

(*) Տէ՝ Պարիէր Ե. Տարի Բէ՝ 17:

համար ունեցած դժկամակութիւնները կը փարատուին: Վեր-
գիւրիտի, Հոմերոսի, Կիկերոնի, Ովիտիոսի ընթերցմունքը մա-
նաւանդ իրեն վրայ արտաքոյ կարգի ազդեցութիւն մը կ'ընէ:
Տիտոնի աղետից պատմութիւնը առանց արտասուելու չկրնար
կարդալ: Երբ վարպետները՝ իւր գիւրաչարժ գղայականու-
թիւնը խնայելու գիտամբ, կարգիւն իրեն այն գրոց ընթերց-
մունքը, կը սկսի լալ իսկ աղաչանքներուն չդիմանալով թոյլ
կուտան որ զանոնք կարդայ, աւելի եւս կուլայ: Սիրտը այն-
պիսի անուշ փափկութեամբ եւ խորին զգայմամբ մը լի է որ
Վերգիլիոսէ չկրնար բաժնուիլ: Կ'երեւի թէ Հոմերոսի համար
նոյն ուժգին ճաշակը չունինար: «այն քաղցրաւուր ստախօսը,
կ'ըսէ, աղայութեանս դառն կուգար»: Բայց ատոր պատճառը
չենք կրնար ըսել թէ Օդոսսինոս իւր մեծ սրամտութեամբը լմ-
բռնած չըլլայ Վերգիլիոսի եւ Հոմերոսի մէջ եղած տարբերու-
թիւնը, եւ այս վերջինին աւելի մեծ, աւելի գերազանց, եւ տե-
սարանայ յաջորդութիւնն աւելի ճարտարամիտ եւ ազդողադոյն
եղանակաւ նկարագրած ըլլալը չգիտնայ, այլ ինչպէս ինքն ալ
կը խոստովանի՝ Յունարէն լեզուին համար ունեցած դժկամա-
կութիւնն է միայն որ այն քաղցրահամ գրութեանն իրեն հա-
մար լեզեաւ կը համեմէ, եւ չթողուր որ ուղածին պէս ճաշակէ
ամենամեծ բանաստեղծի մը ամենահանճարեղ եւ ամենասիրուն
վիպասանութիւնները: Թէպէտ Վերգիլիոսի գղայականութիւնը
Հոմերոսինէն նուաստադոյն է, սակայն գուցէ արդի շարագրու-
թեամբ գրուած ըլլալուն համար իւր հոգոյն վրայ լաւագոյն
ազդեցութիւն մը կ'ընէ: Ինչ որ է, կենացն այս առաջին չըր-
ջանին մէջ եւ յետոյ եւս Վերգիլիոսի համար նախամեծար սէր
մը միշտ պահած է: Նմանապէս մեծ եռանդով կը կարդայ Դէր-
ենցիոսը, Բլաւդան եւ Ովիտիոսը, այս ամէն բանաստեղծութիւն-
ներէն բուրած անուշիկ հոտերը տարփանօք կը չնչէ. եւ այն
գեղեցիկ նկարագրութիւններով ինչպէս նոսեւ այն ամէն վտան-
գաւոր յոյգերով իւր հոգին կը անուցանէ. վասն զի, սիւսոս,
այն ոսկեղօծ բաժակաց մէջ թոյնն ալ խառն է:

Երկատարգաց խելքը սրելու եւ զարգացնելու համար
վարպետք չատ անգամ Վերգիլիոսի մէջ Յունոնի բոցափառ եւ
ողկից խօսքերուն, կամ Տիտոնի սրտաշարժ ճիշերուն արձակ
թարգմանութիւնը կը պահանջէին իրենց աչկերտներէն: Այն
տղան որ զօրաւորագոյն կերպով կը նկարագրէր լայն չինծու
անձանց բարկութիւնները, տրտուհները եւ կիրքերը, եւ կամ

վայելչագոյն դարձուածքներով կը շարադրէր անոնց հանճարեղ գաղափարներն եւ խորհուրդները, անիկայ սոսկ արժանի կը հանդիսանար պարզեացոյ Ուստի այս մասին մէջ Օգոստինոս միշտ կը յաջողէր, ինչպէս որ իւր դասընկերաց ծափահարութիւններն եւ վարպետաց դոյլասանքները ըստ բաւականի կը հաստատեն: Բայց յարենք թէ այս կ'ըլլայ նաեւ իւր անմեղութիւնը կորսնցողուն եւ պատճառը Մափահարութիւններէն փրացած, աւելի վսեմութեամբ նկարագրելու համար կը ջանայ որ նախ ինքը զգայ այն անօրէն կիրքերը, եւ որովհետեւ ասոնք տակաւին իւր սրտին խորը կը ննջեն, բանաստեղծներու նկարագրութեանց ուշադիր ընթերցմունքը բաւական չսեպելով, թատրոնները յաճախելու կը սկսի, ուր կը տեսնայ այն նկարագրութեանց իրական թարգմանութիւնը, որոնց սոսկ բացատրութիւնն իւր վարպետներէն կը լսէր:

Ստուգիւ այսօր նաեւ, որչափ ալ տասնը ութ դարուց քրիստոնէութիւնը այն նկարագրական անվայել պատկերները քօղարկած է, այսու ամենայնիւ դարձեալ մեծ զգուշութիւններ հարկաւոր է որպէս զի զանոնք կարողալով տղուն մաքուր սիրտը չպղծի: Ինչու համար արդեօք այն ժամանակ դեռ այն զասագրոց սրբագրութիւնը չէր եղած, ո՞ւր էին քրիստոնեայ ուսուցիչք. եւ ինչու համար թատրոնները կ'աշխատէին կենդանացնելու այն բաները որ վարպետներն իսկ բացատրել չէին կրնար: Քրիստոնէութիւնն, որ հազիւ դեռնադամբաններէ զուրս կ'ելլար, դեռ ժամանակ չէր ունեցած ոչ զիրքերը սրբապարկու եւ ոչ զպրոցները կարգապահելու: այնպէս որ քրիստոնէ տղայոց դաստիարակութիւնը հեթանոս տղայոց հետ մի եւ նոյն վարժարանաց մէջ կը տրուէր: Բոլոր աշխարհք կը հեծէր այն անպատեհութեանց վրայ. բայց սովորութիւնն՝ որ բոլոր աշխարհքիս իշխողն է, կը յաղթահարէր ծնողաց անձկութեանցը եւ նոյն իսկ թշուառ մայրերու արցունքներէն զօրաւորագոյն կը հանդիսանար: «Ով անողորմ հեղեղ սովորութեան, կը զօչէ սուրբ Օգոստինոս, միթէ պիտի չչորնաս. մինչեւ երբ պիտի քչես ու տանիս Եւայի որդիքը այն լայնատարած եւ վտանգալից Ովկիանոսին մէջ, ուսկից խաչի նշանով զրոշմուած տղաքն ալ շտտ դժուարութեամբ եւ հազիւ կրնան անմիջապէս անցնիլ: Նոյն զասագրոց մէջ չէ՞ արդեօք այն որոտական եւ միանգամայն չնացող Արամազդին պատմութիւնը, զոր կարգացեր եմ: Աղէ՛, ըսէք, աստուածային ամենակարողութիւնը կրնա՞յ միթէ

իջնալ այնպիսի անարդ ապականութեանց մէջ. քաւ լիցի. այնպիսին ոճրագործ ցած մարդ մ'է, զորն որ սուր շանթերով զինուոր են, որպէս զի անոր աշխարհածանօթ եւ համարձակ չարագործութիւններուն հետեւելու զմեզ ալ ստիպեն: Միթէ չսեցի՞ Պէրէնցիոս մը, որն որ՝ երիտասարդ շուայտասէր մը թատերաց կրկէսը իջեցընելով, Արամազդին չար օրինակը առաջ բերելով եւ զանիկայ ոճրագործութեան խրախուսելով, սա խօսքերն իրեն բերանը կը դնէ ըսելով. աստճեա՛ծ մը, եւ ինչ մեծ աստուած մը այս հաճոյքս վայելեց, եւ ես՝ չնչին մահկանացուս, արգեօք պիտի ամչնամ իրեն ըրածը գործելէն. ո՛չ անտարակոյս. . . . Եւ այս տեսակ համարները մարդիկ կը վարձատրեն, զանոնք տէրութեան հրապարակին մէջ կը հռչակեն, զանոնք ի դիմաց օրինաց կը սորվեցընեն, թէ առանձին եւ թէ հրապարակական փոխարինութեամբ զանոնք կը պսակեն: Ո՛վ չտեսնար որ այսպիսի խօսքերը կը գրգռեն զմարդ ի գործ դնելու նոյն անկարգութիւնները»

Սուրբ Օգոստինոս բնական եւ չափաւոր դատողութեամբ մը, որն որ հանճարոյն հարկաւոր պայմաններէն մին է, կը շարունակէ՝ ըսելով. «Այս ըսելով չեմ ուզեր բողոքովին դատապարտել բանաստեղծից եւ ճարտարախօսից այն խօսքերը. բայց կը դատապարտեմ գինւոյ ապականութիւնը, զորն որ գինելից ուսուցիչք կը հրամցընէին մեզի ոսկեղօծ բաժակաց մէջ: Նա մահաւանդ թէ որ չուզենայինք խմել, կը ծեծէին զմեզ. եւ զգաստ դատաւորի մը բողոքելու ալ թոյլտուութիւն չկար: Բայց սակայն, ո՛վ Աստուած իմ, ես որ այսօր անցեալը քու աչացդ առջին կը քննեմ, կը խոստովանիմ որ յօժար սրտով կը սորվէի այս բաներս. եւ թշուառականս, անոնց մէջ հաճութիւն ալ կը գտնայի»

(Շարունակելի)

ԱՌ ԶԵՌՆ

Բ Ա Ռ Ա Գ Ի Ր Ք

ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ—ՀԱՅԵՐԷՆ

Ի ՊԷՏԱ ԴՊՐՈՑԱՅ

ՍՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՅ

Տ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ՄԻՍԲՃԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ՅՈՒՐԲԱՆԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
ԵՒ Ի ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԿՂԵՐԱՆՈՑԻ

Ի ՀՌՈՎՄ

Ի ԲԱԶՄԱԼԵԶՈՒԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

Ս. ԺՈՂՈՎՈՅ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՀԱԻԱՏՈՅ

1893 — ՌԵԽԲ

ՊԱՏԿԵՐ տասն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար . . . . . 40 դանեկան
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
բղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանցիշք թիշ 2 դահնեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա , Եւշիլ փողոց
Թիւ 1 , ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1